

Vesnička tesařů Ostrovec (Johannesdörf)

PAVEL VLČEK

Na místě dávno zaniklé středověké vesnice Ostrovec na severním Plzeňsku vznikla počátkem 18. století nová osada Johannesdörf, patrně jako malý vrchnostenský dvůr, jehož nevelké pozemky byly posléze rozděleny osadníkům. V devíti ze čtrnácti chalup, které zde byly v 18. století, žili tesaři. Jednalo se tedy o vesničku tesařů, kteří zpracovávali dřevo bezpochyby z okolních lesů. Z původní vsi se dochoval kostel sv. Jana Křtitele, jenž vznikl přibližně v polovině 14. století zásluhou pražských křižovníků s červenou hvězdou. V době po roce 1720 se uvažovalo o přestavbě kostela. Její plány vypracoval František Maxmilián Kaňka. Tato přestavba nebyla realizována. Druhá přestavba podle návrhu od zednického mistra Johanna Mathese Spiesse z roku 1757 byla nakonec asi upravena, snad Antonínem Haffeneckerem.

Klíčová slova: Ostrovec (Johannesdörf) — tesaři — kostel sv. Jana Křtitele — František Maxmilián Kaňka — Johann Mathes Spiess — Antonín Haffenecker

Již v roce 1902 byla vesnička Ostrovec, nepochybně zásluhou svého umístění uprostřed lesů, na konci místních komunikací, vnímána jako idylické místo odpočinku pro *nervózní obyvatele velkých měst*.¹ A na tom se prakticky dodnes nic nezměnilo. Pouze ubylo stálých obyvatel: v roce 2011 zde (obec a k. ú. Velečín, část obce Ostrovec, okr. Plzeň-sever) měly stálé bydliště pouze čtyři osoby. Přibýlo však rekreačních chalup, kterých je dvacet pět. V roce 1787 obklopovalo původní náves a přilehlé cesty čtrnáct domků.²

Nejstarší název Ostrovec (Ostrovice) se objevuje poprvé v druhé polovině 14. století. Německý název, odvozený od středověkého kostelíka sv. Jana Křtitele, lze doložit podle matrik až od roku 1716,³ v původní formě *Johannesdörf* (vzácně také jako *S. Johannes Kirchlein*), vystihující dobře malou velikost obce. Vesnička byla s největší pravděpodobností vysazena na místě starší vsi, zaniklé zřejmě během husitských válek. Její trvání nebylo dlouhé. V roce 1296 podle všeho ještě neexistovala; tehdy totiž ves Velečín, v jehož katastru Ostrovec leží, prodali synové Bohuslava ze Šanova, Petr a Konrád, pražským křižovníkům s červenou hvězdou.⁴ Nepochybně právě až křižovníci tu založili vesnici, snad v době kolem poloviny 14. století, a nechali v ní vybudovat malý kostelík, jenž se v obvodovém zdivu dosud takřka plně dochoval. Kostel v roce 1352

stál, protože tehdy je veden v rejstříku papežských desátků s předepsaným platem 12 grošů. Tato výše se podle záznamů do roku 1405 neměnila s výjimkou roku 1399, kdy dosahuje dvojnásobku, podobně jako u jiných kostelů.⁵ Známe také řadu farářů z konce 14. století: v srpnu 1380 byl dřívější farář Jan pro rezignaci vyměněn Konrádem, jenž dříve sloužil v Bříze na Strážbrsku. Stalo se tak za souhlasu *Johannis, magistri supremi et conuentus mon. S. Francisci*, tedy představeného preláta pražských křižovníků s červenou hvězdou. Ale již v roce 1386 je zmíněn nový farář Ondřej, jenž odstoupil a byl vyměněn Jiřím, dřívějším farářem v Kunžvartu (Strážném) na Šumavě.⁶ Další změna je doložena v roce 1392. Tehdy v Ostrovci nastoupil Štěpán, předtím farář v Boleboři u Jirkova. Po jeho smrti (1404) zde působil Václav z Divišova, kterého uvedl Zdeněk, *supremi magistri hospitalis cruciferorum*

1 ROTT, W.: *Der Politische Bezirk Podersam*, s. 878.

2 SCHALLER, J.: *Topographie des Königreichs Böhmen*, 9. Theil, s. 116.

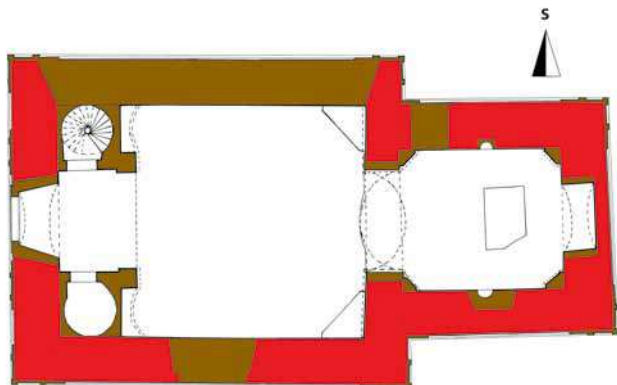
3 SOA v Plzni, sign. Žihle 01.

4 ROTT, W., c. d., s. 876.

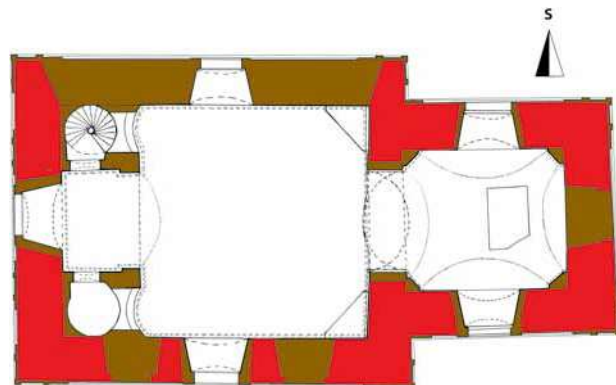
5 RDP, s. 43. Viz také ČECHURA, M.: *Archeologický výzkum kostela sv. Jana Křtitele v Ostrovci*, s. 199.

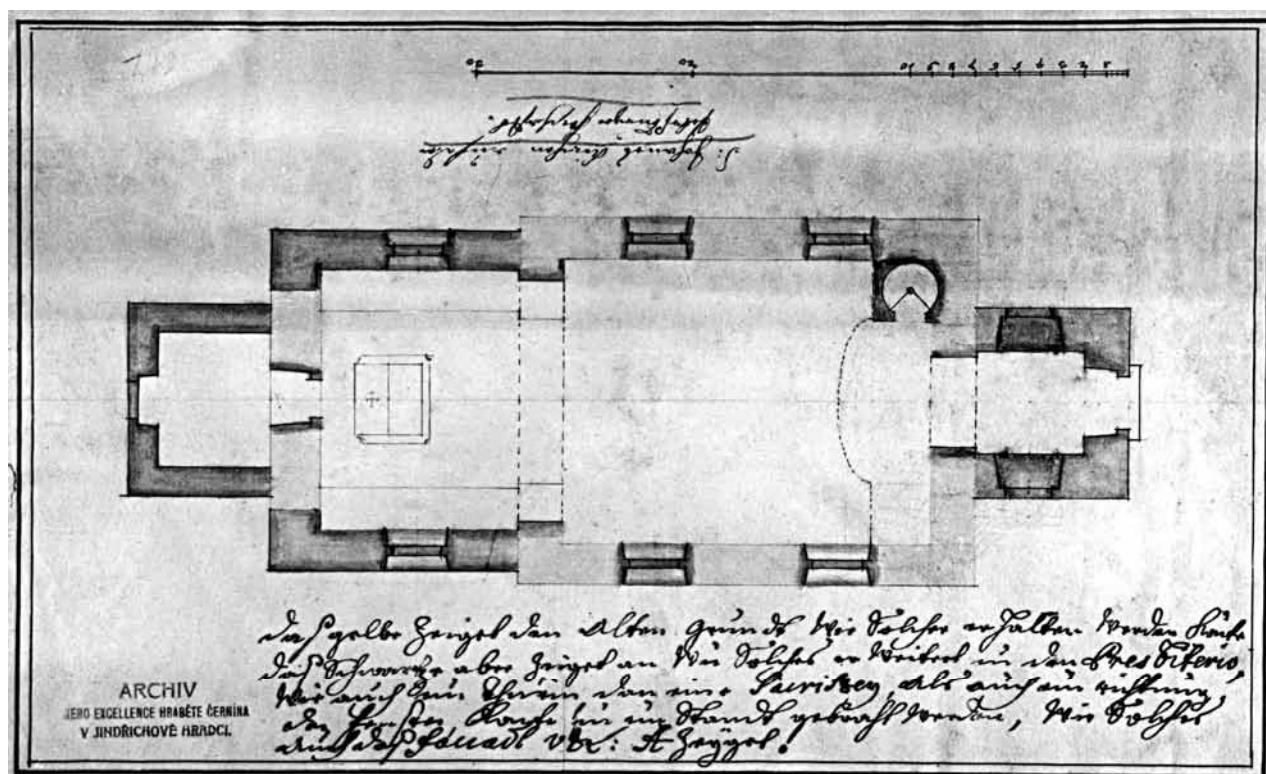
6 LC III-IV, s. 131, 186. Viz též ROTT, W., c. d., s. 878.

Obr. 1. Ostrovec (obec Velečín, okr. Plzeň-sever), kostel sv. Jana Křtitele. Půdorys přízemí. Předběžné vyhodnocení hlavních stavebních etap. Červeně jsou vyznačeny gotické stavební konstrukce, hnědě konstrukce barokní. (Kresba P. Vlček, 2016)

Obr. 2. Ostrovec, kostel sv. Jana Křtitele. Půdorys v úrovni tribuny. Předběžné vyhodnocení hlavních stavebních etap. Červeně jsou vyznačeny gotické stavební konstrukce, hnědě konstrukce barokní. (Kresba P. Vlček, 2016)

Obr. 3. František Maxmilián Kaňka: Půdorys staré stavby [kostela sv. Jana Křtitele v Ostrovcu] s návrhem na její rozšíření. Asi 20. léta 18. století. (Převzato z VLČEK, P.: *Slavné stavby Františka Maxmiliána Kaňky*, s. 82)

cum stella. Nový farář po dvou měsících zemřel a do Ostrovice přišel Oldřich z Příbrami. Ten se v roce 1407 benefícia vzdal a *Sdenkonis, supremi magistri hospitalis in latere pontis Prag* souhlasil s dosazením Klementa, dříve oltářníka v Žluticích.⁷ Po něm přišel v roce 1411 Onš, farář v Soběchlebech. Souhlas k tomu dal *Johannis mag. hospiti. Crucifer. c[um]. st[ella]. in Ostrawicz patroni*.⁸ Křižovníci od sv. Františka u pražského mostu tedy měli ke kostelu zcela jistě až do husitských válek patronátní právo.

V roce 1420 křižovnický majetek zastavil císař Zikmund pánům z Gutštejna a ti Velečín s Ostrovcem přičlenili ke svému rabštejnskému panství. S ním pak obě vesnice sdílely své osudy. 21. 6. 1564 tehdejší majitel Jáchym Šlik rabštejnské panství prodal bratrům Švamberkům. Už o několik let později (1578) se stalo součástí petrohradského panství Libštejnských z Kolowrat.⁹ V roce 1600 byl Velečín vyčleněn a prodán Jiřímu Chotkovi, sídlícímu v Žihli. Ten sice během stavovského povstání v období let 1610–1620 zemřel, ale jeho majetek byl za účast v odboji proti panovníkovi stejně zkonfiskován. T. V. Bílek uvádí, že *všecko jmění* bylo dle výpovědi konfiskační komise z 12. 11. 1622 zabaveno – totiž statek Žihle, k němuž náležela tvrz Žihle s městečkem, s poplužními dvory v Žihli, Pohvizdech a Malměřicích, vsi Blatno, Velečín, Malmeřice, Pastuchovice, Ždár, a Podbořánky, jak to vše roku 1600 Václav Chotek koupil od Mikuláše Libštejnského z Kolowrat za 53 500 kop míšeňských a prodáno za 48 000 zl. rýnských.¹⁰ Nakonec ho v roce 1622 koupil Heřman Černín z Chudenic a přičlenil znovu do petrohradského panství (spolu s Žihlí), při kterém

Ostrovec zůstal až do konce patrimoniální správy. Při prodeji bylo Černínovi sleveno 15 000 kop míšeňských z celkové ceny;¹¹ je zajímavé, že zde není uveden statek Ostrovec, i když krátce před tím vzniklý konfiskační protokol z roku 1621 Ostrovec zmiňuje (dvůr *na wostrowczy*) s budovou v hodnotě 100 kop míšeňských a pozemky v celkové sumě 1 800 kop grošů.¹²

Zprávy o kostele dlouho chybí. Po třicetileté válce, pokud byl tehdy poškozen, proběhla nějaká jeho obnova, týkající se však zřejmě jen vybavení, případně dřevěných konstrukcí. Od roku 1691 byl kostel v Ostrovcu přiřazen jako filiální k Žihli. Farní kronika v Žihli k roku 1667 uvádí kostel sv. Jana Křtitele (*dicta in Sylva*), hovoří o třech oltářích a zmiňuje dva požehnané zvony. Pod kostel tehdy spadaly dvě obce (Ostrovec ale zmíněn není), a to Velečín s 35 obyvateli a poněkud větší Pastuchovice o 50 duších, odevzdávající desátek ve výši 5 strychů a 3 věrtelů, respektive 6 strychů a 2 věrtelů. Zmíněn je také hřbitov obklopující kostel, uzavřený zdi. Jako výdaj je uvedena platba 1 zl. a 10 kr. za rok, a to za ministrování.¹³ Podle *fase*

7 LC VI, s. 110, 116. Viz též ROTT, W., c. d., s. 878.

8 LC VII, s. 39. Viz též ROTT, W., c. d., s. 878.

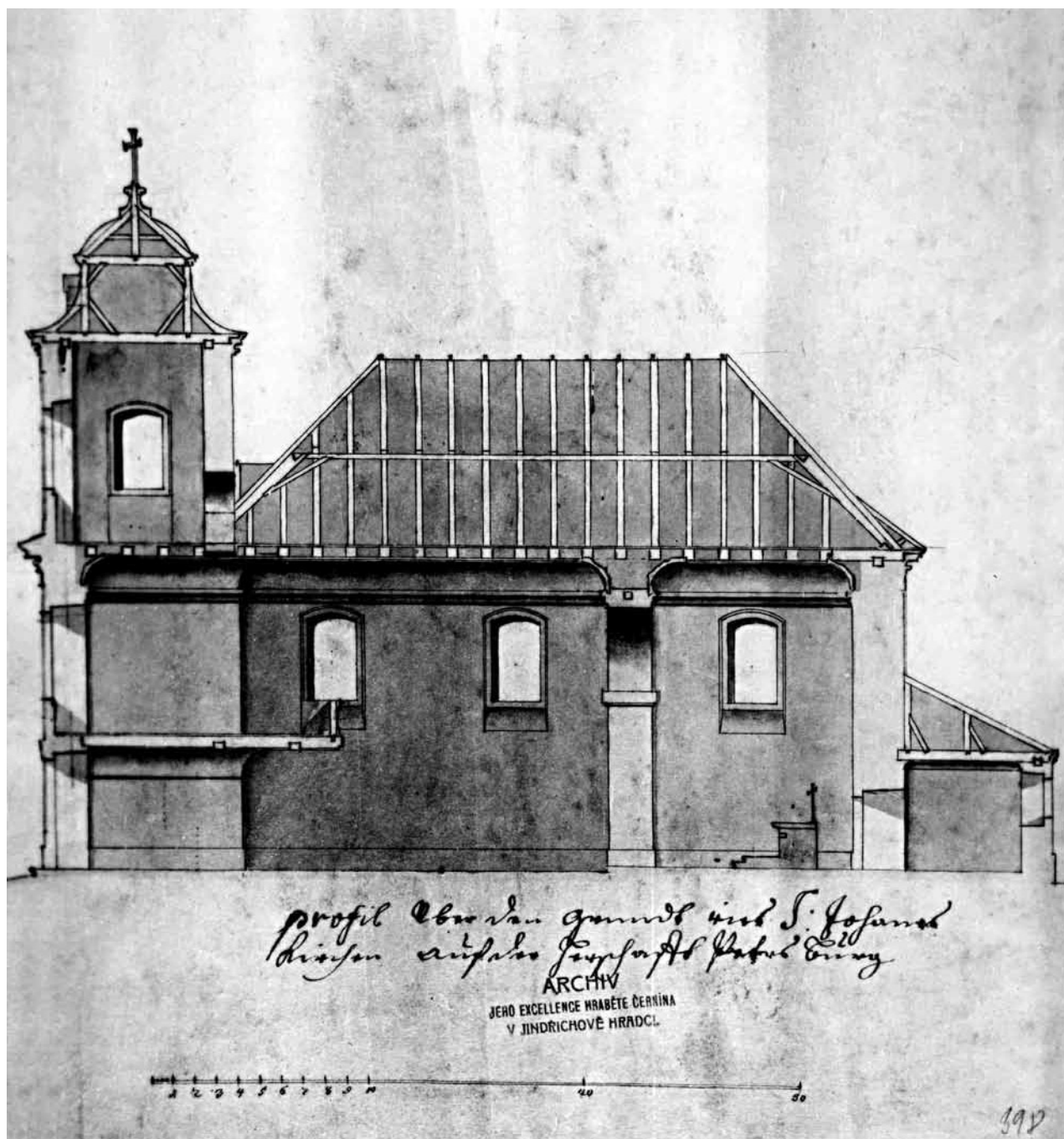
9 ROTT, W., c. d., s. 876.

10 BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, s. 208.

11 SOKA Plasy, GOHOUT, F.: *Heimatkunde und Geschichte der Stadt Scheles*, s. 147, s odkazem NA C 215, C. 4, Liber confis. 2., fol. 2, D.Z. 141 J 17 a 292 H 8.

12 SOKA Plasy, GOHOUT, F., c. d., s odkazem na RA Černínů, Jindřichův Hradec, sign. I A alfa, 2a.

13 SOKA Plasy, Žihle, *Liber memorabilium*, fol. 125.

Obr. 4. František Maxmilián Kaňka: Řez [podélný, k návrhu na rozšíření stavby kostela sv. Jana Křtitele v Ostrovci]. Asi 20. léta 18. století. (Převzato z VLČEK, P.: *Slavné stavby Františka Maxmiliána Kaňky*, s. 82)

dominikálu z roku 1713 se počet obyvatelstva výrazně zvýšil: jednalo se celkem o 261 duší z obou vesnic (opět není zmíněn Ostrovec). Zvednul se také desátek, více u Velečína, kde činil 7,2 strychu, u Pastuchovic se navýšil jen na 6 a ½ strychu žita. Příjmy tehdy přiznával farář Andres Jörschl.¹⁴ Ještě tereziánský katastr v polovině 18. století eviduje v Ostrovci pouze dominikální půdu, ale zmíněno je již šest domů.¹⁵

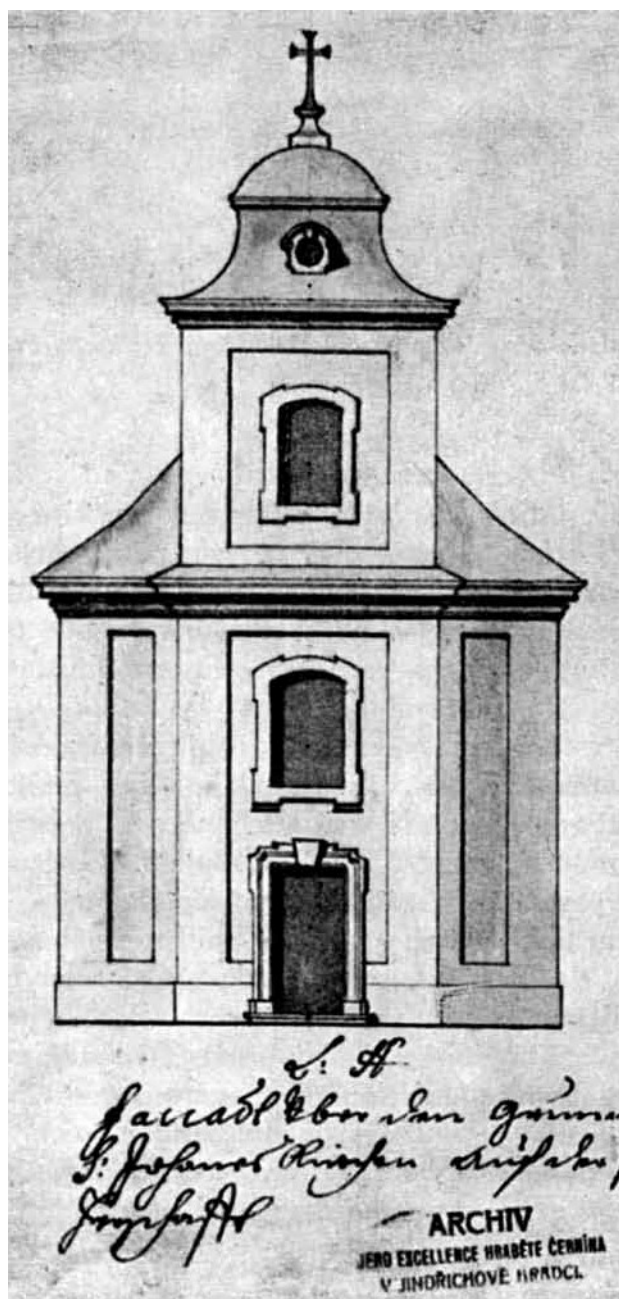
Přestože u kostela v Ostrovci nebyla žádná osada a sloužil vlastně jen Velečínu vzhledem k tomu, že Pastuchovičtí měli takřka stejně daleko do žihelského farní svatyně, uvažoval patronátní pán o jeho přestavbě. Lze se jen

domnívat, že to souviselo se špatným technickým stavem, popřípadě se skutečností, že u kostela byla právě tehdy založena osada. V každém případě již v dvacátých letech 18. století chtěl František Josef Černín z Chudenic nechat kostelík upravit a rozšířit. Tímto úkolem pověřil svého výborně placeného architekta Františka Maxmiliána Kaňku.

V roce 1940 upozornil na plány právě zmíněné přestavby, i když nepřesně identifikované jako návrh na úpravu

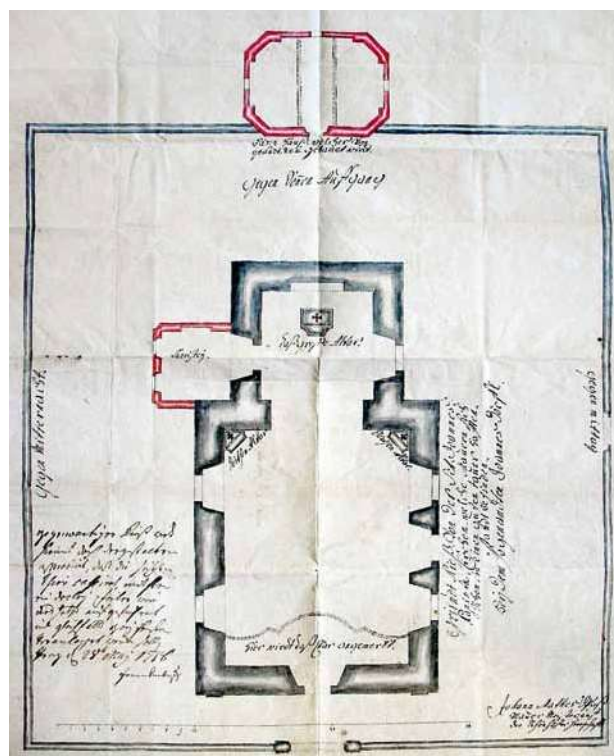
14 SOkA Plasy, Gohout, F., c. d., s. 147.

15 *Tereziánský katastr český*, 2. svazek, s. 400.

Obr. 5. František Maxmilián Kaňka. Fasáda [hlavní, k návrhu na rozšíření stavby kostela sv. Jana Křtitele v Ostrovci]. Asi 20. léta 18. století. (Převzato z VLČEK, P.: *Slavné stavby Františka Maxmiliána Kaňky*, s. 79)

kostela sv. Jana v Petrohradu, J. J. Morper.¹⁶ V černínském archivu v Jindřichově Hradci se zachovaly všechny tři plány kaple v Ostrovci (nedatované), popsané Kaňkovou rukou. Nadepsány jsou jako *S. Johannis kirche auf der Petersburger Herrschaft*. První plán je označen jako *Grundriß des alten Baues mit Erweiterungsvorschlag Schrift eigenhändig*, druhý jako *Faciada vber den Grundt ries* a třetí jako *Profil vber den grundt ries Beschriftung eigenhändig*. Kaňka navrhoval chrámovou stavbičku rozšířit na vstupní straně o věž a za presbyteriem, jehož boční zdi měly být ale zbourány, aby prostor presbyteria mohl být rozšířen, navrhoval přístavět sakristii. Starší okna po stranách lodi

Obr. 6. Johann Mathes Spiess: Návrh přístaveb v areálu kostela sv. Jana Křtitele v Ostrovci. Půdorys. 1756. Rys černou tuší na papíře 43 × 50 cm. Kolorováno. Grafické měřítko. Signováno. (Národní archiv Praha, foto z archivu autora)

měla být rozšířena a zastropení – jak lodi, tak presbyteria – mělo být ploché. Návrh průčelí sledoval obvyklé kaňkovské řešení s lisenovými rámci, segmentově zakončenými okny se šambránami s uchy ve všech rozích a jednoduchým vstupním portálem.¹⁷

Na přestavbu nakonec nedošlo, nebo alespoň nebyla provedena v celém plánovaném rozvrhu: nevznikla ani věž, ani sakristie. K přestavbě a rozšíření kostela došlo až mnohem později, roku 1757 za Prokopa Vojtěcha Černína a jeho ženy Antonie, rozené Colloredo. Tento letopočet a sdružené erby manželů byly na triumfálním oblouku.¹⁸

V archivu pražského arcibiskupství se zachovala žádost vikáře ze Žaboklik P. Jana Clave, aby mohl dát veřejnou kapli sv. Jana Křtitele *in silva* u vsi *Johannesdorf* opravit a rozšířit. Podle rozpočtu měly práce přijít na 2 566 zl. a 12 kr. Přiložen je plán (půdorys), signovaný *Johann Mathes Spiess, Mauermeister auf die Schönhoffer Herrschaft*. J. M. Spiess byl docela aktivní polír a stavitel.¹⁹ V popisu je zmíněno, že kostnice bude od základu nově postavena. Jako novostavba je vyznačena i sakristie na severní

16 MORPER, J. J.: *Das Czerninpalais in Prag*, s. 169, pozn. 206.

17 Plány již byly několikrát publikovány, naposled VLČEK P.: *Slavné stavby Františka Maxmiliána Kaňky*, s. 79, 82.

18 ROTT, W., c. d., s. 878–879.

19 VLČEK P. (ed.): *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, s. 613. Spiess, zednický mistr a měšťan v Bušovicích, pracoval pro vikariát v Žaboklikách (po roce 1732 zde upravoval stavbu fary), takže návrh asi vzešel z iniciativy vikáře a nikoliv patronátního pána.

straně. Plány byly podle poznámky vyhotoveny v Praze 28. 5. 1756. Zachovaly se dva půdorysy a dvojí vyhotovení boční fasády.²⁰

Plány ale nezachycují dnešní stav kostela. Týkají se vlastně jen přístavby sakristie, nakonec zřejmě neuskutečněné, jak ukazují mapy stabilního katastru, na nichž žádná sakristie zakreslena není, a novostavby márníce, která naproti tomu postavena byla. Přitom na severní stěně presbyteria je dnes dobře patrná zadržívka nevelkého, segmentově zakončeného vstupu (28 cm od koutu zdi s triumfálním obloukem) o šířce 122,5 cm, jehož vnitřní strana má zachovanou omítku, svědčící o využívání tohoto vchodu v minulosti. Žádný otisk stavby, která by tvořila sakristii, není vidět.

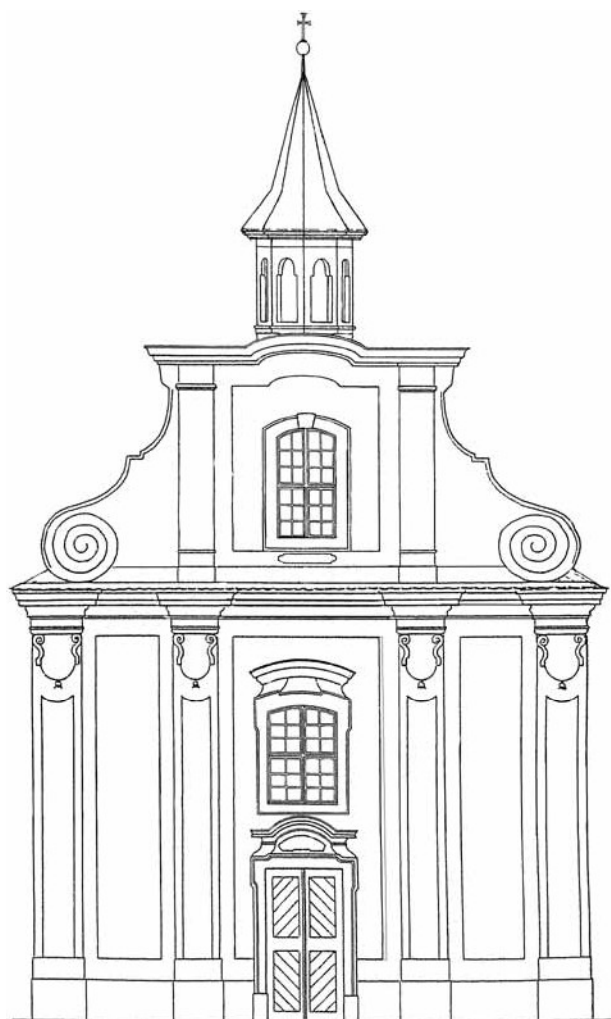
Rumělková barva, kterou jsou na plánu vytaženy nové přístavby, se neuplatňuje na žádné části zákresu existující stavby, na němž jsou ale ve shodě s Kaňkovými plány zachycena vždy dvě okna na severní i jižní straně chrámové lodi. Nalezeme tu ještě dva velice zajímavé detaily, vyznačené jako současný stav: jednak dynamicky pojatou kruchtou, jednak pilastry hlavního průčelí. Zdá se být tedy jisté, že v mezidobí od projektu od F. M. Kaňky po návrh od J. M. Spiesse proběhla menší barokní přestavba kostela. Při ní byla zvětšena okna. Gotický vstupní portál na jižní straně lodi byl tehdy stále funkční.

Stavební úpravy v roce 1757 byly zřejmě nakonec náročnější, než jak ukazuje Spiessův návrh. Během přestavby se asi ukázala nutnost celou severní stranu pro její špatný technický stav zbourat takřka v celém rozsahu a nově vyzdít, ale již jen s jediným oknem uprostřed. Podobně byla zadržena dvojice oken u jižní fasády a nově vybouráno jediné okno nad nově zadržným gotickým vstupním portálem. Odlišně byla v interiéru vyřešena kruchtá. Sice tak trochu v závislosti na řešení Kaňkově, ale nově byl vyprojektován i triumfální oblouk, jenž byl silně zúžen, jistě proto, že se počítalo se zaklenutím presbyteria. Na tento záměr poukazují vložené šikmé koutové pilastry, které měly nepochybně nést baldachýnovou klenbu, patrně neprovedenou.

Nově byly také přeřešeny fasády, zvláště hlavní štítové průčelí. Na štítu lze rozeznat dvě fáze: starší štít měl nižší křídla s drobnými volutami, ale nakonec byl štít vyzděn v náročnější podobě s mohutnými volutami po stranách. Je otázkou, zda k tomu došlo ještě během barokní úpravy, kdy do projektu zasáhl významnější architekt, nebo až při obnově kostela v době po požáru v roce 1878. První předpoklad se zdá být pravděpodobnější. Ještě jeden detail byl pozměněn, a to pravá část lisenového rámce průčelí, která byla proti protějškovému prvku rozšířena. Jistě se tak stalo proto, že vstupní portál a okno nad ním jsou poněkud vychýleny z osy a nevelké zesílení lisenového rámce mělo alespoň částečně tuto asymetrii vyrovnat. Ani zde není patrné, kdy k této změně došlo; jisté je, že se tak stalo až po omítnutí.

Pozdně barokní řešení je poměrně kvalitním, byť nevelkým dílem. Nelze vyloučit hypotézu V. Ryšavého o autorském podílu Antona Haffneckera, jenž byl tou dobou architektem Černínů, a mohl tak výslednou podobu Spiessovy přestavby zásadním způsobem pozměnit.²¹

Kostel v Ostrovcu zdaleka není bezvýznamnou architekturou. Na formování jeho stavby se již od středověku

Obr. 7. Ostrovec, kostel sv. Jana Křtitele. Hlavní průčelí. (Kresba P. Vlček, 2016)

podíleli zdatní kameníci a stavitelé, v době barokní přímo či nepřímo významní projektanti.

Kostelík ovšem není jedinou zajímavostí Ostrovice. Další je sama, takřka miniaturní vesnice. Podle J. Schallera se v roce 1787, jak už bylo výše zmíněno, jednalo o osídlení *Johannesdörfel* o čtrnácti domech s tím, že zde donedávna byl jen dvůr a kaple sv. Jana v lese.²² Vskutku malá vesnička je ale zajímavá zaměstnáním svých obyvatel, majících jen velmi omezené pozemkové vlastnictví. Stabilní katastr dokládá pozemky (políčka a louky) jen u devíti usedlostí (čp. 1–3, čp. 5, čp. 9–13), z nichž největší patřily k usedlosti čp. 5 v majetku rodiny Harantů, kteří se živili také jako tkalci. Tak jsou psáni jak Jan Jiří Harant († 1765), tak Jan Petr, ale patrně i tito tkalci pocházeli z rodiny tesaře Kryštofa Haranta, jehož pozůstalá vdova Magdaléna zemřela ve věku šedesáti let roku 1752. Tesařské povolání

20 NA Praha, APA, kart. č. 1358. Plán půdorysu 42 × 55 cm, resp. 43 × 50 cm, dvojmo provedená boční fasáda na plánu 35 × 44,5 cm, resp. 36 × 44 cm, rýsováno na papíře černou tuší, šedě lavírováno, kolorováno.

21 Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni, spisový archiv.

22 SCHALLER, J., c. d., s. 116.

Obr. 8. Ostrovec, kostel sv. Jana Křtitele. Detail volutového štítu hlavního průčelí (dodatečně přizdělá část je zeslabena). (Foto P. Vlček, 2013)

bylo v Ostrovcu nejběžnější – nalezneme je hned v devíti chalupách (a to ještě když už nepočítáme s Kryštofem Harantem).

Starší matriky povolání obyvatelstva neudávají, takže prvním bezpečně doložitelným tesařem v Ostrovcu je Jakob Müller v usedlosti čp. 11 v roce 1747, dále Martin Kraupner roku 1753 a Mathes Kraupner roku 1789, oba v usedlosti čp. 3, Matěj Schiferdecker (Schieferdecker) v roce 1759 a Adalbert Schiferdecker v roce 1799, oba v usedlosti čp. 6. Ale vzhledem k tomu, že se stejná jména objevují i ve starší matrice, je pravděpodobné, že první tesaři byli zaměstnání již při místním vrchnostenském dvoře.

V roce 1771 lze doložit tesaře Matyáše Čihaře (Tschiharsch), kdy se přiženil do domu čp. 3 rychtáře Antona Stürzla (Störzla, † 1777). O tři léta později byl tesař Josef Vočovský (Wotschowsky) v usedlosti čp. 10 a tesař Joseph Steiner v usedlosti čp. 2, kam se roku 1779 přiženil (a stal se švagrem) tesař Jakub Čihař. V konci 18. století (1780) je zmíněn tesař Thadeas Müller v usedlosti čp. 14, kde ovšem později (1790) bydlel sedlář, roku 1782 v usedlosti čp. 12 tesař Anton Kraus a v roce 1792 tesař Johann Schiferdecker v usedlosti čp. 13, patrně z rodiny v usedlosti čp. 6. V roce 1794 je tesař Adalbert Schiferdecker z čp. 15 totožný se stejnojmenným, výše uvedeným tesařem z čp. 6.

Hned tři tesaři přišli do Ostrovice (tehdy již do *Johannesdörflu*) z nedaleké Drahouše, ležící jižně od Jesenice rovněž na černínském panství. Jistě z této obce pocházel Jakub a Matěj Čihařové, také Anton Kraus. Všechny zmíněné okolnosti svědčí pro skutečnost, že Černínové nechali v někdejší Ostrovcu založit novou vesnici na místě malého statku, jehož pozemky rozparcelovali a přidělili tesařům. Dávno před raabizací tak zde vytvořili pozoruhodnou obec, kde tesaři zpracovávali asi pro celé černínské panství dřevo z lesů v okolí.

V čele vesnice stál rychtář. Nejstarší známý z nich je Anton Störzl (asi 1701 – 28. 2. 1777) z usedlosti čp. 9, posléze pak Adalbert Lifka (patrně Liška) z usedlosti čp. 1; zřejmě také proto bylo při číslování domů v roce 1771 započato od malé hospodářské usedlosti Lifkovy. Nechyběl dům obecního pastýře (pastouška, čp. 8) v tradiční pozici u průhonu na obecní pastviny a dům vojenských vysloužilců (čp. 7). Chyběla ale obecní kovárna.

Vznik nové vesničky či vrchnostenského dvora na místě dávno zaniklé středověké vesnice lze podle matrik poměrně přesně určit do období let 1715–1716; do té doby žihelská matrika lokalitu vůbec neuvádí, byť v ní nalezneme nejružnější samoty jako Chvojkův, Vocáskův či Blatenský mlýn, nebo dvůr Pohvizdy a Malměřický ovčín.

Obr. 9. Ostrovec, kostel sv. Jana Křtitele. Detail lisenového rámce hlavního průčelí po pravé straně portálu s viditelným dodatečným rozšířením. (Foto P. Vlček, 2013)

Do roku 1715 tak zde nepochybně nebyla ani vesnička, ani dvůr, kostel stál osamocen uprostřed lesů, které jej obklopovaly ještě těsněji než dnes. Starý název *S. Joannes in Silva* ostatně tuto situaci dobře vystihuje.

Až z roku 1716, přesně 20. 7., máme první záznam v matrice sňatků, křtů a úmrtí z období let 1685–1728,²³ kdy Jakob Müller se svou manželkou Alžbětou pokřtili syna Václava. Hned v říjnu 1716 následoval další křest a v dalších letech se již pravidelně objevují křty – osídlení s mladými lidmi ožilo. Zdá se, že vrchnost založila dvůr s ovčínem, pro který bylo zapotřebí vykácet lesy. Proto zde byli snad už od počátku tesaři, kteří dřevo upravovali, a to s jeho využitím snad pro celé černínské panství. Jejich práce se osvědčila natolik, že vrchnost nakonec přistoupila k rozdělení půdy (ostatně nevelké) a vytvoření unikátní specializované vesničky tesařů. Tyto změny lze hypoteticky spojit se snahou o druhou přestavbu místního kostelíka. První jeho přestavba zřejmě na počátku dvacátých let 18. století souvisela se založením hospodářského dvora s šesti chalupami, druhá v roce 1757 patrně s krátce předcházející změnou dvora na vesničku s více jak dvojnásobným počtem chalup. Dispozici původního panského dvora nelze na starých mapách rozeznat. Podle W. Rotta se nacházel v prostoru pozdější usedlosti čp. 3 a patřil k němu ještě ovčín na místě usedlosti čp. 5.²⁴ S ohledem na zcela odlišnou podobu rolí ostatních vlastníků, které jsou celistvé, se zdá být pravděpodobnější, že původní panský dvůr stál na místě usedlosti čp. 5.

Nejstarší známý obyvatel Ostrovce Jakob Müller (asi 1680–1766), nebo jeho stejnojmenný syn byli snad tesaři, což je doloženo v roce 1747; tesařem byl i další příslušník rodiny, Thadeas (1777). Ani u Johanna Kraupnera, psaného též jako Graubner (asi 1675–1745), není povolání označeno, ale jeho potomci – jak Martin (1764), tak Mathes (1789) – jsou uvedeni jako tesaři. Další osobou, která se objevuje v roce 1718 v Ostrovci, byl Johann Urban, jehož potomek Wenzl Urban se roku 1769 zmiňuje jako tesař. To platí i pro Ondřeje Vočovského, nepochybně stejné generace, protože vdova po něm Rosina zemřela roku

Obr. 10. Velečín, indikační skica k mapě stabilního katastru (1841). Výřez s osadou Ostrovec (Johannes Dorf). Stav vesnice před požárem v roce 1878, zákresy mladších úprav. (Národní archiv Praha, reprofoto, 2006)

1761 ve věku osmdesáti let. Mezi jeho potomky patřil tesař (1763) Antonín (asi 1711–1783), Josef (1774) a opět Josef (1841). Lze tak předpokládat, že tři z původních obyvatel v šesti domcích byli tesaři.²⁵

Vesnice v době svého vzniku, patrně tedy kolem poloviny 18. století, dostala pravidelné uspořádání obklopující v podobě lehkého obdélníka starší kostel sv. Jana Křtitele s hrazeným hřbitovem. Do všech čtyř koutů návsi ústily cesty. Jednotlivé hospodářské usedlosti jsou jak na tzv. císařském otisku stabilního katastru (*Welltschin*, 1841), tak v nezměněné formě i na indikační skice (*Johannes Dorf*) zobrazeny jako stavby spalné (vždyť se jednalo o osadu tesařů), s výjimkou domu čp. 16, který však byl mladšího původu. Původní usedlosti kolem návsi, k nimž patřily i nějaké pozemky, sestávají zpravidla ze tří stavení – obytného, patrně s navazujícími chlívkou, stodoly v pozadí dvora a další menší hospodářské stavby. Domky bez pozemků měly jednoduchou podélnou dispozici.

V roce 1878, na přelomu jara a léta, požár zničil takřka celou obec včetně střechy a vybavení kostela. Následná přestavba znamenala náhradu původních dřevěných stavení za objekty nové, již zděné, z nichž některé částečně

23 SOA v Plzni, sign. Žihle 01.

24 ROTT, W., c. d., s. 880.

25 SOA v Plzni, sign. Žihle 02, 03 a 07.

dodržely starší dispozici obytných budov (usedlosti čp. 1, 3, 9, 10 a 13). Nová výstavba si však uchovávala tradiční charakter, takže na příkladu usedlosti čp. 12 vidíme, že obytné stavení po pravé straně nadále zachovává dělení na vstupní síňku, světnici v průčelí stále ještě štítově orientovaného domu, černou kuchyni a komoru, na kterou navazují chlívký pod jednou střechou a malá stodola s mlatem a jedinou pernou, kolmo přímo navazující na obytnou budovu. Na levé straně dvora vznikl výměnek s jednou místností; pod ním je klenutý sklípek, patrně pozůstatek původní stavby. Na rozdíl od jiných německých osad v regionu chybí patrová stavení, což je pochopitelné, když se jednalo o chudou a malou vesnici bez sedláků, jen s chalupníky, a to ještě s malým pozemkovým vlastnictvím.

K roku 1898 se v Ostrovcí uvádí 95 obyvatel v celkem osmnácti domech.²⁶ Dnes je nejvyšší číslo popisné 31, což je dům postavený mimo původní obvod vesnice. Kostel je postupně opravován, už má novou střechou s věžičkou a nová okna. Naposledy byl opatřen také novými dveřmi.

Příspěvek vznikl jako součást projektu Proměna venkovské architektury s důrazem na vývoj v 19. a 20. století, jenž je realizován s podporou Ministerstva kultury v rámci Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI II).

²⁶ *Ottův slovník naučný*, 13. díl, s. 17.

Prameny

Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim. Liber III et IV, (ed. EMLER Josef), (LC III–IV). Pragae, Typis Grégerianis, 1879.

Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim. Liber VI, (ed. EMLER Josef), (LC VI). Pragae, Typis Grégerianis, 1883.

Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim. Liber VII, (ed. EMLER Josef), (LC VII). Pragae, Typis Grégerianis, 1886.

Národní archiv Praha (NA), Archiv pražského arcibiskupství (APA), recepta, kart. č. 1358, prosinec 1757. Tamtéž, Stabliní katastr, indikační skici, Plzeňský kraj.

Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni, spisový archiv, popis kulturní památky rejstř. č. 11847/4-5105, kostel sv. Jana Křtitele, zpracoval PhDr. Vratislav Ryšavý.

Registra decimarum papalium čili: Registra desátků papežských z diecezí Pražské. (Ed. TOMEK, Wacław W.), (RDP). Praha, Královská česká učená společnost, 1873.

Státní oblastní archiv (SOA) v Plzni, Sběrka matrik západních Čech, Církev římskokatolická, sign. Žihle 01, (1685–1728), 02, (1729–1744), 03, (1745–1783), a 07 (1784–1908; Žihle, Ostrovec).

Státní okresní archiv Plzeň-sever se sídlem v Plasích (SOKA Plasy), Archiv obce Žihle, *Liber memorabilium*, fol. 125. Tamtéž GOHOUT, Franz: *Heimatkunde und Geschichte der Stadt Scheles*. 1935, rkp.

Tereziánský katastr český. 2. svazek, (ed. CHALUPA, Aleš et al.). Praha, Archivní správa ministerstva vnitra, 1966.

Literatura

BÍLEK, Tomáš V.: *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*. Praha, František Hřivnáč, 1882.

ČECHURA, Martin: Archeologický výzkum kostela sv. Jana Křtitele v Ostrovcí. In *Dějiny staveb 2011*. Plzeň, Klub Augusta Sedláčka/Sdružení pro stavebněhistorický průzkum, 2012, s. 199–205.

MORPER, Johann J.: *Das Czerninpalais in Prag*. Prag, Volk und Reich, 1940.

Ottův slovník naučný. 13. díl. Praha, J. Otto, 1898.

ROTT, Wenzel: *Der Politische Bezirk Podersam (Gerichtsbezirke Podersam und Jechnitz)*. Podersam, Bezirkslehrervereins, 1902.

SCHALLER, Jaroslav: *Topographie des Königreichs Böhmen*. 9. Theil. Prag/Wien, Schönfeldschen Handlung, 1788.

VLČEK Pavel (ed.): *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, Academia, 2004.

VLČEK Pavel: *Slavné stavby Františka Maxmiliána Kaňky*. Praha, Foibos Books, 2016.

Summary

Ostrovec (Johannesdörf), a small village of carpenters

Keywords: *Ostrovec (Johannesdörf) — carpenters — church of St John the Baptist — František Maxmilián Kaňka — Johann Mathes Spiess — Antonín Haffenecker*

On the site of the long ago abandoned medieval village of Ostrovec, a new settlement of Johannesdörf came into existence in the early 18th century. Initially, it may have been a small manorial farmstead whose grounds were divided among the settlers. In nine of fourteen cottages standing there in the 18th century, carpenters were living. It was a small village of carpenters who

worked with wood from the nearby forests. From the original settlement, the church of St John the Baptist has been preserved; it came into existence approximately in the mid-14th century thanks to the Prague-based Knights of the Cross with the Red Star. In the time after 1720, a remodelling of the church was being considered. Its plans were elaborated by František Maxmilián Kaňka, but that remodelling failed to be carried out. Based on a design by the master bricklayer Johann Mathes Spiess, another remodelling from 1757 was probably adjusted in conclusion, perhaps by Antonín Haffenecker.

(Translated by Karel Matásek)